

Son yüzyıla bir bakış

Rauf Orbay'ın anıları

Rauf Orbay'ın anıları üç kaynaktan yararlanılarak hazırlanmış. Birincisi Rauf Orbay'ın Malta'ta sürgün olduğu günlerde kalem aldığı anıları, ikincisi, Yakın Tarihimiz dergisinde yayınlanmasına izin verdiği anıları, üçüncüsü ise Rauf Orbay'dan kalan belgelerin arasından Cemal Kutay'ın bulup çıkarttığı el yazısı açıklamalar.

MEHMET BİLGİN

■ ki Almanya'nın birleşmesi ve Doğu Bloku'nun çökmesi ile başlayan süreç içinde dünyanın sahne olduğu gelişme ve olaylara paralel olarak bizde de bazı gelişmeler ve olaylar yaşanıyor. Bunlardan düşünsel olanlara bir göz atarsak, 2. cumhuriyet tartışmalarının önemli bir yer tuttuğunu görürüz. Benzer bir diğer tartışma da Atatürk'ün kurduğu cumhuriyet'e ve koyduğu ilkelere karşı birbirine zıt yönlerden başlatılmış saldırılardır. Bu gelişmelerin yaşandığı süreç içinde bunaltıcı hal alan problemlerin anlaşılması ve çözümlenmesine yardımcı olabilecek birçok anı ve belge de yayımlanma imkânı elde etmiştir.

Ancak geçmişin anlaşılması ve hataların tekrarlanmaması için yararlanabileceğimiz bu kaynakların, tartışmaların tozu dumanı içinde yeterli ilgi görmediğini söyleyebilirim. Ne yazık ki gündem diye öne sürülen konuların yapaylığı ve tartışmaların sığılığı buna imkân vermiyor.

Ne resmi ne de karşı görüşler Türkiye'nin gerçeklerini anlayabilmek için yeterli açıklamayı getiremiyor. İki tarafın da yapaylığı her halinden belli. Bu tespiti yaparken aydınımızın kimliği ile sonuç arasında direkt bir bağlantı olduğunu da söylemeliyim. Son yüzyılın olaylarına ilgi duyup yakından takip etmiş olanlar gelişmeler bakıp "Tarih tekerrür mü ediyor" diye kendi kendilerine soruyorlar.

Okuduğum son kitap, Cemal Kutay'ın Osmanlı'dan Cumhuriyete Yüz yılımızda Bir İnsanımız: Hüseyin Rauf Orbay /1881-1964) adlı 5 ciltlik (*) bir eseri, daha doğrusu Rauf Orbay'ın anıları.

Sekseneye dayanmış ve yayınlanmış 157 telif eseri olan Cemal Kutay, Kazancı Yayınevi ile iki ayda bir cilt olmak üzere toplam 40 ciltlik yeni bir diziyi yayımlamak üzere anlaşma imzala-

mış. "Tarih Aydınlığı" adı verilen bu dizinin ilk beş cildini Rauf Orbay'ın anıları oluşturuyor. Anılar üç kaynaktan yararlanılarak hazırlanmış. Bunlardan birincisi: Rauf Orbay'ın Malta'ta sürgün olduğu günlerde kaleme aldığı ve çocukluğundan II. Abdülhamit'in tahttan indirildiği 31 Mart olayına kadar olan anıları, ikincisi, Feridun Kandırmacı'ın dikte ettirdiği ve haftalık Yakın Tarihimiz dergisinde yayımlanmasına izin verdiği anıları, üçüncüsü ise Rauf Orbay'ın ailesinin Cemal Kutay'a tetkik etmesi için verdiği bavullar dolusu belgenin arasından Kutay'ın bulup çıkarttığı el yazısı açıklamalardır. Bu grupta yer alan belge ve açıklamaların neden daha önce yayımlananlara ilave edilmediğini Orbay'dan nakille Cemal Kutay şöyle açıklıyor: "İstisnasız hiç kimseyi ardından itham etmek istememiştir. Hiç kimsenin tezadını, sergilemeyi arzulanmamıştı."

Rauf Orbay, II. Abdülhamit'in son döneminde yetişen II. Meşrutiyet'ten cumhuriyete Türk milletinin kaderi üzerinde söz ve emek sahibi olmuş bir neslin önde gelenlerinden. Denizci bir aileye mensup, bir deniz subayı.

1904 yılında daha 24 yaşında iken Abdülhamit tarafından denizaltılar hakkında incelemeler yapmak ve Osmanlı donanması için gemiler seçmek üzere görevlendirilmişti. Çok iyi İngilizce bilen Orbay, bu gezisini Abdülhamit'e donanma konusunda danışmanlık yapan Amerikan asıllı Bagnam Paşa ile birlikte gerçekleştirmiş, Avrupa ve Amerika'nın ünlü tersanelerini gezmiş, tezgâhlardaki dev savaş gemilerini görmüş ve dünyanın gitmekte olduğu noktanın farkına varmıştı. Özellikle Amerika'yı ziyareti ile ilgili anıları ve yayımlanan belgeler Türk-Amerikan ilişkilerinin tarihine ışık tutması bakımından çok ilginçtir. Orbay bu seyahati esnasında Amerika Birle-

şik Devletleri Başkanı Theodore Roosevelt'le de görüşme imkânı elde etmiştir.

31 Mart olayı, II. Meşrutiyet'in ilanı, İttihat ve Terakki'nin iktidarı ele geçirmesi gibi siyasi olayların içinde yer almasına rağmen, 1908-1918 yılları arasında Trablusgarp, Balkan ve Birinci Dünya Savaşlarını yaşamış ve yenilgilere uğramış Osmanlı İmparatorluğu'nda, Rauf Orbay'ın şöhreti, Mustafa Kemal'inki gibi askeri başarılarından ileri gelmekteydi.

Rauf Orbay Balkan Savaşı'nda, Yunan donanmasının Osmanlı donanmasını Marmara'ya hapsediği günlerde kumandanı olduğu Hamidiye Kruvazörü ile Çanakkale Boğazı'ndan geçerek Yunan donanması'nın arasından süzülmesi, Ege ve Adriyatik sahillerindeki Yunan limanlarını bombardıman etmiş, gemilerini batırarak askeri ve ticari nakliyatını durdurmuştu. 7 ay 24 gün süren bu akın seferi esnasında dünya kamuoyunun dikkatini üzerinde toplayan Hamidiye, Yunan donanmasına yakalanmayarak bir efsane haline gelmişti.

"Hamidiye Kahramanı" olarak dünya denizcilik tarihine damgasını vuran Rauf Orbay, askerlik hayatında pek çok dış seyahatler yapmıştı. Bu seyahatlerinin bir kısmını, Osmanlı donanmasını güçlendirmek için satın alınan gemileri yurda getirmek, bir kısmını da Osmanlı Devleti adına görüşme yapmak ve antlaşma imzalamak amacıyla yapmıştır. İmzaladığı antlaşmalar arasında Brest-Litovs ve Mondros müharekesi de vardır.

Birinci Dünya Savaşı sonrası Osmanlı İmparatorluğu'nun fiilen işgale uğradığı günlerde, İstanbul'da Mustafa Kemal'le görüşmüş, Anadolu'ya geçip milli mücadeleyi başlatmaya karar vermişler. Mustafa Kemal, Ali Fuat Cebesoy, Hüseyin Rauf Orbay, Refet Servet Bele ve Kazım Karabekir Amasya'da imzalayıp açıkladıkları "Amasya Tamimi" ile Milli Mücadele'yi başlatmışlardı.

Rauf Orbay İngiltere Büyükelçisi olduğu tarihlere Churchill ile bir teftiş sırasında...

Erzurum ve Sivas kongrelerinin ardından Rauf Orbay, son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'na katılmak, Misak-ı Milli'yi Osmanlı Meclisi'ne onaylatmak, İngilizlerin fiili İstanbul işgalini resmîye çevirtmek ve Ankara'nın tek meşru zemin olarak ortaya çıkmasını temin etmek görevi ile İstanbul'a dönmüştü. Görevini tamamlamış, İngilizler Osmanlı Meclisi'ni kapatarak milletvekillerinden bazıları ile Rauf Orbay'ı Malta'ya sürmüştü. Bu arada İstanbul'dan ümidini kesen kadrolar Anadolu'ya geçerek Ankara'da toplanmışlardı.

Malta'dan sürgün dönüşü Ankara'da "Bakanlık" ve "Başbakanlık" görevine seçilen Rauf Orbay, Kurtuluş Savaşı'nda Başbakan olarak hizmet etmiştir. Zaferden sonra Milli Mücadele kadroları arasında fikir ayrılıkları başlamış, Misak-ı Milli'yi Osmanlı Meclisi Mebusanı'na onaylatan Rauf Orbay özellikle Lozan'ın sonuçlarından pek memnun olmamıştı. Çünkü Milli Mücadele'nin sonunda ortaya çıkan yeni devlet Lozan'da yeniden şekillendirilmişti. Görevden çekilir, bu arada Atatürk'ün çevresinde bulunanlarla pek anlaşamaz.

Atatürk'ün Milli Mücadele'yi birlikte başlattığı bazı silah arkadaşları ile arası açılmıştı. Mustafa Kemal hariç Amasya Tamimi'ne imza koyarak Milli Mücadeleyi başlatan dört eski kumandan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı kurarak fikirlerini demokratik platformda savunmayı tercih ederler.

Bu sıralarda İzmir'de Atatürk'e karşı bir suikast teşebbüsü ortaya çıkartılır. Suikast sanıkları ile birlikte Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası milletvekilleri de tutuklanıp parti kapatılır. Bu sırada tedavi için yurt dışında olan Ra-

uf Orbay da gıyabında yargılanıp sürgünle cezalandırılmıştı.

Cumhuriyetin onuncu yıldönümü münasebetiyle çıkartılan genel aftan yararlanmayı kabul etmeyen Rauf Orbay iadei mahkeme ister. Kızkardeşinin, arkadaşlarının ısrarı ve Atatürk'ün daveti üzerine yurda döner.

Atatürk eski arkadaşları ile barışmak ve onlara itibarlarını iade etmek istemektedir. Rauf Orbay'la buluşmaları son anda gerçekleşmez. Orbay'ın bu olay hakkındaki hükmü şudur: Elbette böyle olmaması lazımdı. Lakin etrafı ortadan kaldırmak benim elimde olan bir şey değildi. "Etraf" sadece buluşamamanın değil ayrılığın da sebebiydi.

Yurda döndükten sonra hiçbir görevi kabul etmeyen Rauf Orbay, İkinci Dünya Savaşı günlerinde İsmet İnönü'nün daveti ile Londra Büyükelçiliği görevini kabul eder. Özellikle anıların bu bölümü Dışişleri Bakanlığı'nın cumhuriyetin Osmanlı'yı reddeden politikasına ve onca parlak sözüne rağmen I. Dünya Savaşı öncesi Osmanlı Dışişleri'nin durumundan hiç de farklı olmadığını göstermesi bakımından önemlidir. Rauf Orbay bu gayriciddilikle mücadele etmesine rağmen sonuç alamaz ve bu görevden ayrılır.

Kutay'ın eserinde döneme ve olayla-

ra ait çok sayıda belge ve resim Orbay'ın anıları ile birlikte ilk defa yayımlanmış. Olaylara ışık tutan belgelerin arasında bazıları mevcut yorumların yeniden gözden geçirilmesini gerektirecek kadar önemli.

Aldığı görevler, içinde yaşadığı olaylar ve tanıdığı, dost olduğu şahsiyetler nedeni ile olayları çok geniş bir perspektiften görüp değerlendirmenin rahatlığı içinde aktarılan anılar son yüzyılın olaylarına çevrilmiş bir projektör gibi. Okurken sadece olaylar değil Orbay'ın kişiliği de dikkatinizi çekecektir. Olaylar ne olursa olsun, kişiler hakkında nefretle ya da zoraki söylenmiş sözler bulamazsınız.

Okudukça, Orbay'ın kendini öne çıkartmak için olayları çarpıtan, dostlarını ya da dostlukları harcayanlardan olmadığını fark edeceksiniz. Alçak gö-

Rauf Orbay dış gezilerinden birinde..

nüllülüğü ve kıymet-bilirliği sizi etkileyecektir. Hamidiye ile ilgili anılarında bile sıradan bir görevi başarmanın alçakgönüllülüğü içindedir.

Kutay'ın daha önce yayımlanan eserlerinden bir ya da birkaçını okuyanlar eserlerinin üslup ve biçimi hakkında fikir sahibidirler. Fakat Rauf Orbay'ın anılarından dolayı ilk defa tanışacak olanlar alışılmış biçimden biraz farklı bir eserle karşılaşacakları için yadırgayabilirler. Kutay 157 telif eser sahibi olmanın verdiği bir tecrübeyle Türk okurunun profilini,

ciddi bir konuda sıkılmadan kaç satır okuyabildiğini, seyretmeyi okumaya tercih ettiğini bilir. Okuyucu tabanını geniş tutmayı amaçlamış olmalı ki eserleri âdeta iki bölümdür. Bir bölümü ciddi bir konuda sıkılmadan okuyabi-

lenler, diğeri ise seyretmeyi okumaya tercih edenler için kaleme alınmıştır. Bu nedenle resim altlarındaki açıklamalar bir buçuk iki sayfa uzunluğunda ve konunun özeti gibidir.

Kutay kitaplarının başlangıcında, genellikle günlük yaşantısı ya da çevresinde gelişen olaylarla ilgili haberler, duygular ve görüşlerin iç içe sunulduğu bir bölüm bulunur. Bu bölüm yazarın okuyucu ile sohbet ettiği bir pencere gibidir. Bazen kitaplarının içine konuyla direkt ilgisi olmayan, fakat döneme ya da olaya ait ansiklopedik bilgiler içeren bir bölüm koyar. Rauf Orbay'ın anılarının 1. cildinin sonuna Abdülhamit devrinde sadrazamlık yapmış olanların, görev süresi, ayrılma nedeni gibi bilgiler içeren resimli bir liste koymuştur.

Siz kitaba monte edilmiş bu tür bölümlerden hoşlanmazsanız bile sayfaları çevirin ve Rauf Orbay'ı anılarına ulaşın. Çölde bir vaha bulmuş gibi olacaksınız. O vahada konaklayın, yorgunluğunuzu atın ve keyfini çıkartın. Okuyun. ■

Osmanlıdan Cumhuriyete Yüzyılımızda Bir İnsanı: Hüseyin Rauf Orbay (1881-1964), 5 cilt / Cemal Kutay / İstanbul, 1992, Kazancı Yayınları.

HIÇBİR YAZAR YAZDIKLARI İÇİN VADE FARKI İSTEMEDİ; SİZ NEDEN ARACILARA ÖDEYESİNİZ?

ŞAFAK PAZARLAMA
Peşin Fiyatına Taksitli
Satış Kampanyası:
Sosyal, Toros, Gerçek,
Varlık Yayınevlerinin
kitaplarını seriler
halinde alabileceğiniz
gibi, en az 1.000.000 TL.
tutarında kitapları
serilerden seçerek
kendiniz set
oluşturabilirsiniz.
ŞAFAK PAZARLAMA
Millet Cad. 115/4
Çapa/İSTANBUL
Tel: 587 77 68

M. Zeki Gezici
Posta Çek No: 276367

Kitapları seviniz, onlar
yaşamınızı daha çekilir hale
sokacak, size dostça
hizmet ederek,
düşüncelerin, duyguların ve
olguların dolaşık ve
gürültülü karmaşasında
yolunuzu bulmaya yardım
edecek, kendinize ve
başkalarına saygı duymayı
öğretecek, yüreği ve aklı,
dünya ve insanlık sevgisiyle
dolduracaktır.

Maksim Gorki
Kitap okurken insan
olduğumu anlıyorum.

SOSYAL YAYINLAR DÜNYA KLASİKLERİ	YAZAR KEMAL'İN BÜTÜN ESERLERİ	GERÇEK YAYINEVİ	VARLIK YAYINLARI
Durgun Don (4 cilt)/ Şolohov 240 000	İnce Memed (4 cilt) 230.000	Ekonomi El Kitabı 33.000	Aram Derler Adıma/Saroyan 20000.-
Uyandırılmış Toprak/ Şolohov 65 000	Yılanı Oldurseler 20 000	Osmanlı-Türkiye İktisat Tarihi 35 000	Bulanık/J.Paul Sartre 25000.-
Don Kıyısında Hasat/ Şolohov 65 000	Deniz Kustu 50 000	Para ve Para Politikası 28 000	Acımak/Stefan Zweig 30000.-
Çehov Toplu Eserler (4 cilt) 200 000	Gokyuza Mavi Kaldı 40 000	Siyasi Düşünce Tarihi 35 000	Sapık Sevgi/Andre Gide 20000.-
Paris Düşerken (2 cilt)/ Ehrenburg 105 000	Uç Anadolu Efsanesi 25 000	Türkiye İktisat Tarihi 25 000	Ozdeyişler/La Rochefoucauld 20000.-
Fırtına (2 cilt)/ Ehrenburg 150 000	Huyuk'deki Nar Ağacı 20 000	Anayasanın Anlamı 65 000	Onuncu Sigara/İsmet Kür 30000.-
Dipten Gelen Dalga (2 cilt)/ Ehrenburg 150 000	Binboğalar Efsanesi 35 000	Sinema Sanatı 30 000	Olu Deniz/Erhan Bener 30000.-
Don Kışot (2 cilt)/ Servantes 100 000	Çakırcalı Efe 20 000	Evrım Kuramı ve Bağnazlık 25 000	Haikali Kole/Bekir Yıldız 20000.-
Dekameron Hikayeleri (2 cilt)/ Boccaccio 110 000	Sarı Sıcak 25 000	Türk Bireyi Kuramına Giriş 28 000	Kaçakçı Şahan/Bekir Yıldız 15000.-
Çimento/ Gladikov 55 000	Yaşar Kemal Sozluğu 20 000	Türkiye'de Sosyal Sınıflar-Boluşum 25 000	Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi
Ana/ Gorki 65 000	Al Gözum Seyreytle Salih 45 000	İlkelerde Din,Buyu,Sanat,Efsane 35 000	Değişen İstanbul/ZO Saba 30000.-
Saat 13 te/ Vasilev 80 000	Filler Sultanı 25 000	Kırsal Türkiye'nin Yapısı-Sorunları 30 000	Butun Şiirleri/Lorca 30000.-
Olu Canlar/ Gogol 65 000	Kuşlar da Gibi 20 000	Türk Halk Edebiyatı 38 000	Yannis Ritsos 15000.-
Babalara ve Oğullar/ Turgenev 50 000	Ağrı Dağı Efsanesi 20 000	Tasavvuf 33 000	Butun Şiirleri/Yorgo Seferis 30000.-
Oblomov/ Gonçarov 75 000	Ortadirek 40 000	Fareler ve İnsanlar/J. Steinbeck 20 000	Mutluluk Yolu/B Russell 20000.-
Karamazov Kardeşler (2 cilt)/ Dostoyevski 190 000	Yer Demir Gök Bakır 40 000	Bir Savaş Vardı/J. Steinbeck 25 000	Mutlu Olma Sanatı/Alain 20000.-
Suç ve Ceza (2 cilt)/ Dostoyevski 115 300	Olmez Otu 35 000	Thérèse Raquin/Emile Zola 25 000	Ertelenmiş Duş Kurgusu/ 15000.-
	Teneke 20 000	Izlanda Balıkçısı/Pierre Lot 25 000	
	Allah'ın Askerleri 25 000	Yabancı/Albert Camus 20 000	
	Yağmurdak Kuşu 50 000	Duşuş/Albert Camus 20 000	
	Penibacaları 25 000	Surgun ve Kralık/Albert Camus 20 000	
	Denizler Kurdu 20 000	Duvar/Jean-Paul Sartre 20 000	
	Nuh'un Gemisi 30 000	Augsburg Tebeşiri Daresi/Brecht 20 000	
	Bir Bulut Kaynıyor 20 000		
	Kale Kapısı 50 000		
	Demirciler Çarşısı Cinayeti 60 000		
	Yusufoğlu Yusuf 60 000		
	Kanın Sesi 60 000		
	Ağdılar 40 000		

Bez ciltli 30 Klasik Eser
Peşin Fiyatı: 1.880.000 TL

Peşin Fiyatından Daha Ucuz
10 Ay Taksitli Fiyatı: 1.850.000 TL

Peşinat: 250.000 TL
Taksitler: 10 Ay x 160.000 TL

Peşin Fiyatı: 1.160.000 TL.
Peşin Fiyatına 10 Ay Taksitle:
1.160.000 TL
Peşinat: 160.000 TL.
Taksitler: 10 Ay x 100.000 TL.

Peşin Fiyatı: 865.000 TL.
Peşin Fiyatına 10 Ay Taksitle:
865.000 TL
Peşinat: 115.000 TL.
Taksitler: 10 Ay x 75.000 TL.

İSTEK KUPONU

Yukarıda işaretlediğim dizi/dizileri satın almak istiyorum.

Adı Soyadı: .....

Ev Adresi: .....

İş Adresi: .....

Tel No: ..... İş Tel No: .....

Mesleği: ..... Doğum Tarihi: .....

